

En patriarkal ordning kom av sig?

Arbetande mödrar i 1960-talets planlagda socialpolitik

*Under 1950-talet gav sig Finlands socialpolitiska experter in på att planlägga följande decenniums socialpolitik. Sättet att beskriva kvinnors position visade på förväntningar på en patriarkal struktur där kvinnor i allt högre utsträckning skulle stanna hemma för att sköta barnen. På kort sikt visade det sig att beräkningarna slog fel, men **Hanna Lindberg** frågar sig om de gjorde det på lång sikt?*

I oktober 1957 arrangerade Socialpolitiska föreningen i Finland ett seminarium under rubriken "Kan våra socialutgifter minskas?". Bakgrunden till seminariet var det kärva ekonomiska läget som Finland vid tillfället befann sig i, vilket bland annat hade lett till att utbetalandet av barnbidraget fördröjdes. Samtidigt hade flera socialpolitiska reformer genomförts det året. I diskussionen som fördes på seminariet förfäktades den rådande synen på socialutgifterna, det vill säga att de stod i konflikt med den ekonomiska tillväxten och att målet var att hålla dem på så låg nivå som möjligt. Enligt **Pekka Kuusi**, som fungerade som ordförande för seminariet, var lösningen till en bättre ekonomisk tillväxt emellertid inte nedskärningar i socialutgifterna, utan en planlagd socialpolitik, där socialpolitiken möjliggjorde tillväxten. Både på seminariet och inom Socialpolitiska föreningen väckte Kuusis förslag stor diskussion, och kort därefter tog ordförande **Heikki Waris** initiativ till ett förverkligande av Kuusis idé. I föreningens regi tog sig Kuusi an uppgiften att göra upp en plan för den socialpolitiska utvecklingen under 1960-talet.

Resultatet blev boken *60-luvun sosiaalipolitiikka* ("60-talets socialpolitik") som utkom 1961 (1964 i engelsk och 1966 i förkortad svensk översättning). Boken har i flera sammanhang presenterats som en brytpunkt i den finländska välfärdsstatens historia.

Med inspiration av **Gunnar Myrdals** teori om sambandet mellan ekonomisk tillväxt och inkomstutjämning, hävdade Kuusi att en socialpolitik som höjde inkomstnivån för hela befolkningen stimulerade den ekonomiska tillväxten. Därefter skisserade han upp hur detta skulle förverkligas inom socialpolitikens olika delområden. Hur visionär och framgångsrik i att spå framtiden Kuusi var i sin bok, samt hur stor konkret inverkan Kuusis förslag hade, har varit en omdebatterad fråga bland senare forskare. En slutsats som de flesta kan skriva under är att boken lade fokus på behovet av socialpolitik och utmanade den rådande uppfattningen om socialpolitik som en belastning allena. Även på en annan punkt har olika bedömare varit överens: i fråga om kvinnornas position på arbetsmarknaden slog Kuusis beräkningar fel.

Diskussioner om könsfördelningen på arbetsmarknaden eller kvinnors och mäns samhällspositioner lyste överlag

med sin frånvaro i boken. Dessa frågor snuddades enbart vid i kapitlet om familjepolitik, som dock genomsyrades av en instrumentell syn på familjepolitiken: familjen var en ekonomisk enhet där barnen utgjorde en ekonomisk belastning för sina föräldrar. 1950-talet var en stagnationsperiod för den finländska familjepolitiken och det universella barnbidraget som hade införts 1948 var konstant föremål för diskussion. På seminariet om hur socialutgifterna skulle sänkas, förespråkade deltagarna begränsningar av barnbidraget som det bästa alternativet. Familjepolitiken, eller befolkningspolitiken som den tidigare benämndes, hade dock redan på 1930-talet haft effekter som gick utöver den inkomstutjämnande grundprincipen. Genom till exempel ett barnbidrag som utbetalades till mödrar istället för familjelön till fäder gick de nordiska länderna in för en familjepolitik som stödde

Vid en tid före rätt till kommunal dagvård förorsakade ofta kvinnors förvärvsarbete utgifter som åt upp en stor del av den lön de tjänade.

kvinnornas ekonomiska oberoende. Så skulle utvecklingen även fortsätta. År 1964 införde Finland sent omsider en betald moderskapsledighet och 1973 möjliggjorde lagen om kommunal dagvård att alla barn under skolålder med arbetande föräldrar hade rätt till dagvård.

Det här var inte en utveckling som Pekka Kuusi förutspådde. Istället argumenterade han för möjligheten att införa en så kallad morslön. Enligt Kuusi skulle en kvinna utan inkomster och med barn under treårsålder vara berättigad till en morslön – förutsatt att hon hade tagit del av kurser i barnfostran och hushållsskötsel. Kuusi hävdade att det fanns flera saker som talade för en morslön. Den självklara, enligt honom, var att den skulle uppmuntra flera kvinnor att stanna hemma och sköta sina barn, vilket skulle ha positiva effekter på barnens utveckling och arbetskraftspolitiken. Därmed skulle morslönen även medföra att hushållsarbetet fick en

märkbar stathöjning och införlivas i nationalekonomin. Kuusi konstaterade dock att morslönen inte kunde kompensera de kvinnor som av ekonomisk nöd var tvungna att arbeta och endast skulle gagna de som redan hade möjlighet att stanna hemma. Därmed skulle den inte ha den önskade effekt på arbetskraftpolitiken som eftersträvades, och Kuusi såg hellre att man gick inför att utveckla barnbidraget.

I sin biografi över Pekka Kuusi hävdar **Erkki Tuomioja** att Kuusis njugga omnämnande av kvinnor och brist på framtidsvision då det kom till kvinnors ställning i samhället snarare ska tolkas som en naivitet rörande den stundande samhällsförändringen än som ett medvetet ställningstagande mot kvinnors ökade närvaro på den formella arbetsmarknaden. Kuusi var inte ensam i att föreslå en morslön i 1960-talets Finland. I diskussionerna om hur vården av barn under skolålder skulle organiseras var morslönen ett återkommande alternativ. Speciellt agrarerna/centerpartisterna och Västöliitto framförde behovet av en morslön med motiveringen att småbarnsmödrars plats var i hemmet.

Kuusis uttalande var även i linje med hur efterkrigstidens socialpolitiker skrev om arbetande kvinnor. Då till exempel Heikki Waris, professor i socialpolitik vid Helsingfors universitet 1948–1968, diskuterade de finländska kvinnornas internationellt sett höga arbetsdeltagande, i synnerhet inom industrin, var det för att visa hur lågt utvecklat Finland var i jämförelse med andra västländer. Där hade utvecklingen och höjningen av levnadsstandarden medfört att kvinnor i allt mindre grad arbetade i dylika yrken. År 1955, det vill säga tre år innan Kuusi inledde arbetet med *60-luvun sosiaalipoliittikka*, publicerade Ekonomiska utredningsbyrån en prognos över utvecklingen av arbetskraften författad av **Elisabeth Elfvingen**. Med Sverige och USA som modell, där den kvinnliga arbetskraften var lägre, pekade prognosen på att den skulle sjunka under de kommande tio åren i takt med att levnadsstandarden ökade. Detta var alltså den förväntning på framtiden som Kuusi och hans kolleger bar med sig då de diskuterade kvinnors plats i den finländska socialpolitiken under 1960-talet.

Utvecklingen skulle dock visa sig bli annorlunda. På 1960- och 1970-talen ökade andelen förvärvsarbete mödrar kraftigt, och den socialpolitiska lagstiftningen möjliggjorde kombinationen av familjeliv och arbete. Ändå var uppfattningen om kvinnors arbete som ett ekonomiskt nödvång en seg diskurs, vilket undersökningar om kvinnors, och i synnerhet mödrars förvärvsarbete som publicerades på 1960-talen visade. Fokus i undersökningarna låg på motiven bakom förvärvsarbetet och de undersökta kvinnorna gav unisont uttryck för att förvärvsarbete var en ekonomisk nödvändighet. Så hävdade även de kvinnor som intervjuades för **Annikki Suvirantas** undersökning *Perheenemännän ansiotyö: Kannattavuus ja motivointi* (ung. "Hemmafruns förvärvsarbete: lönsamhet och motivation") som publicerades år 1967. Suviranta analyserade dock svaren i förhållande till den verkliga ekonomiska vinning kvinnornas arbete hade, och där förekom en uppenbar diskrepans. Vid en tid före rätt till kommunal dagvård förorsakade ofta kvinnors förvärvsarbete utgifter som åt upp en stor del av den lön de tjänade. För några av de kvinnor som deltog i Suvirantas undersökning var utgifterna som förvärvsarbetet förorsakade lika stora eller ännu större än den intjänade nettolönen. Alla dessa kvinnor hade angett att de arbetade på grund av ekonomiskt tvång eller för att bidra med extra pengar till familjen. Det förefaller alltså som om att diskursen om kvinnors arbete som ekonomiska nödvång var omöjlig att lösgöra sig från. Det föranledde även Suviranta att dra slutsatsen att de

verkliga orsakerna till kvinnors förvärvsarbete inte framkom ur de svar kvinnorna gav.

Även det faktum att diskussionen om kvinnor begränsades till några stycken i Kuusis bok som omfattade över 350 sidor är föga förvånande om man jämför med den samtida socialpolitiska och sociologiska litteraturen. Medan kvinnor omnämndes för att peka på specifika könsförhållanden, var männen de implicita eller explicita studieobjekten. Förhållandet sammanfattas kanske bäst av **Paavo Seppänen**, senare professor i sociologi vid Helsingfors universitet, i en studie om förändringar i kyrkligheten. Angående varför det var just männens kyrklighet som intresserade Seppänen skrev han så här: "Mannen har sedan gammalt haft en ledande ställning inom vår kultur. Samhällsledningen befinner sig i avsevärd grad i männens hand, på de centrala ämbetsmannaposterna sitter män, det ekonomiska livet ledes av män [...], och inom familjen har mannen – eller har åtminstone haft – ställningen som familjens överhuvud. Männen har även gått i spetsen vid alla kulturella förändringar. Nästan utan undantag har föregångarens och ledarens roll tillhört mannen." (Seppänen 1963, 68–69)

Här sattes alltså likhetstecken mellan männen och den allmänna samhällsutvecklingen.

Vid en läsning av socialpolitikens klassiker är det frapperande hur mycket som känns välbekant och aktuellt. På ett område som speglar den samtida situationen är dock ett seminarium med rubriken "Hur kan våra socialutgifter minskas?" lika möjligt idag som det var på 1950-talet. De då förfäktade nedskärningarna i barnbidraget har även idag delvis realiserats.

Samtidigt framstår förslaget om en morslön inte så främmande som det kanske vid första anblick gör. Då Finland 1985 introducerade hemvårdsstödet för föräldrar till barn under tre år var det en könsneutral förmån, som dock visade sig ha könsspecifika effekter och tydliga konsekvenser för unga kvinnors placering på arbetsmarknaden. Trots kritiken mot Pekka Kuusis bristande framtidsförhållning då det kom till kvinnors samhällsposition, kan man alltså konstatera att den tilltänkta morslönen förverkligades på lång sikt.

Hanna Lindberg

Skribenten är doktor i historia och forskare vid Åbo Akademi.

LITTERATUR

Julkunen, Raija, "Sosiaalipoliittikan klassikkojen vaietut naiset", *Sosiaalipoliittikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja 14* (1989), 9–22.

Kuusi, Pekka, *60-luvun sosiaalipoliittikka* (Porvoo: WSOY 1961).

Lindberg, Hanna, *Mannen som objekt och problem. Heikki Waris och betydelsen av kön i vetenskaplig socialpolitik, ca 1930–1970* (Åbo: Åbo Akademis förlag 2014).

Suviranta, Annikki, *Perheenemännän ansiotyö*.

Kannattavuus ja motivointi (Helsinki: WSOY 1967).

Tuomioja, Erkki, Pekka Kuusi, *Alkoholipoliittikka, sosiaalipoliittikka, ihmiskuntapoliittikka* (Helsinki: Tammi 1996).

Waris, Heikki, *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne* (Helsinki: Otava 1952[1948])